

razuma in volje stvarjajo kakor blago in dobro sploh, tako posebej čuvstvo obvezanosti. Da pa obrodi obvezanost v človeški družbi pravi sad, treba, da požene svoje panoge iz globočine človeške duše, iz prepričanja o nje potrebnosti in koristnosti, kratko, da je naravstvena. —

Pravo- in državoslovna predavanja v Ljubljani.

Spisal Peter pl. Radics.

Ako se natančneje preiskuje v naši zgodovini, kedaj so se pričeli prvi poskusi, da bi se uvedla v Ljubljani pravo- in državoslovna predavanja, oziroma da bi se osnovalo v tem deželnem stolnem mestu vseučilišče, najde se mnogo podrobnostij, katere doslej še niso bile znane, katere pa prav živo osvetljujejo zgodovino našega šolstva in našega kulturnega razvoja.

Težnjo, da bi se uvedla v Ljubljani pravoslovna predavanja, da celo, da bi se ustanovila tu takošna visoka šola, najdemo uže v davnih časih.

Umestno je posebno letos, da raziskujemo zgodovino te težnje, ker praznujemo spominsko leto smrti Valvazorja (1693) in se torej tem živeje spominjamo dobe nepozabnega domorodca, one dobe, ki je, kakor znano, znamenita za našo kulturno zgodovino in v kateri se je tudi na pravoslovnem polju pri nas pričelo novo življenje.

Iz znanstvene družbe, katera se je v Ljubljani osnovala malo pred Valvazorjevo smrtjo in se imenovala „Academia Operosorum“, razvila so se društva raznih strok ter tudi društvo pravnikov, katero se je zvalo „Collegium Juridicum“ in koje je l. 1698. sklenilo, da bode praznovalo god sv. Iva, kojega si je izbralo, kakor je bilo to takrat običajno, svojim svetnikom-varuhom, vsako leto s svečano mašo in latinsko propovedjo.¹⁾

„Academia Operosorum“ in njen pravni razred, ako smemo „Collegium Juridicum“ tako zvati, imela je za člane najodličnejše pravnike

¹⁾ Dolničar á Thalberg, Epitome Chronologica... Urbis Labacensis, Labaci MDCCXIV. pag. 90.

one dobe, in sicer bili so člani: Th. Dr. Jan. Bapt. Preširen, kateri je spisal takrat zelo hvaljeno cerkveno pravo (Tractatus de jure pontificio et romano), Jan. Danilo pl. Erberg, deželni tajnik in „Schrannen-gerichtsbeisitzer“ ter pisatelj knjige „Erbrecht ausser Testament“, katera knjiga je bila velike vrednosti tudi še mnogo pozneje in se je l. 1775. vnovič izdala v Trstu v nemškem in slovenskem jeziku, J. U. Dr. Jan. Jurij Gotscheer (Kočevar), „Bannrichter“ na Kranjskem, J. U. Dr. Štefan Floriančič, „Schrannenadvokat“ in pristav deželnega tajništva, J. U. Dr. Jan. Jurij Dolničar pl. Thalberg, član akademije v Bolonji, Fran Krištof Bogatai (Wogathe i), tajnik ces. nameštništva („vicedoma“) in „fiskuš“ v Ljubljani in mnogo drugih.

Ustanovitelja¹⁾ preje omenjenega društva „Collegium Juridicum“ v Ljubljani bila sta dr. Štefan Floriančič in dr. Mürgerle. Dr. Štefan Floriančič osnoval je pa l. 1703. tudi modroslovno fakulteto, katera je bila združena z Ljubljanskim jezuitskim licejem ter je imela tri tečaje in na kateri se je predavala razun vseh strok modroslovja tudi uže pravoslovna stroka. Izvestnik te ljubljanske modroslovne fakultete iz leta 1703. navaja namreč tudi predavanje kantskega prava. Dolničar pl. Thalberg šteje ta novoustanovljeni znanstveni zavod v Ljubljani med visoke šole, kajti našteva ga v svojej knjigi o Ljubljani, kakor vseučilišča v Gradci, v Pragi in druge v rubriki „Celebriores Scholae“ ter ga imenuje „Academia“ in zraven izrecno pravi, da se je ta „Academia“ razvila iz latinske šole, katero je ustanovil v Ljubljani l. 1418. nadvojvoda Ernest.²⁾

Da je pa Jan. Jurij Dolničar pl. Thalberg, kateri je bil izredno delaven in vedno mislil na to, da bi pospeševal v deželi vse rodoljubne težnje, uže začetkom 18. stoletja nameraval daljnji razvoj ljubljanske modroslovne fakultete v vseučilišče v pravem pomenu, dokazuje nam lastnoročni njegov zapis,³⁾ v katerem predlaga, naj se ustanovi vseučilišče, uravnano popolnoma po vzorcu vseučilišča v Gradci, ter izračuna, da bi znašali troški takega vseučilišča glavnico 40.000 gld. Težko, da se motimo, ako trdimo, da je v zvezi s tem predlogom dra. Dolničarja oni korak, ki ga je storil ravno ta čas njegov prijatelj in med preje imenovanimi „Operosi“ dobro znani J. U. Dr. Bogatai. Le-ta pričel je namreč dne

¹⁾ Illyrisches Blatt, 1821. Št. 20.

²⁾ Epitome urbis Labacensis. Dodatek. Cap. VIII. p. XL.

³⁾ MS. knjižnice knezoškofijskega semenišča v Ljubljani.

16. junija 1710. l. v Ljubljani kot profesor državljskega prava začasno privatna predavanja o pravu.¹⁾ Dolničar omenja v svojej kroniki mesta ljubljanskega začetek teh pravnih predavanj v letu 1710. in, ker v tej knjigi, katero je končal leta 1713. (meseca decembra) in koja je izšla l. 1714., ne navaja, da bi se bila nehala ta predavanja, smemo pač trditi, da so se nadaljevala pravna predavanja dra. Bogataja vsaj do l. 1714.

Kako živahno se je začelo one dni delovati na pravoznanstvenem polji, osvetljuje tudi to, da je izšla oni čas v primeroma kratki dobi sedmih let iz Mayr-jeve tiskarne, katero so ustanovili l. 1678. kranjski stanovi v Ljubljani, cela vrsta pravo- in državoslovnih knjig, mej njimi „Landgerichtsordnung“ za Kranjsko v novi izdaji (1707. l.), Pelzhoffer: Arcanorum Status libri X. (1709. l.), Pelzhoffer: Lacone e vero ristretto politico dove . . . stinsegna il modo di ben governare un Stato (1710. l.), Fischer: Corona iustitiae (1711. l.), Hofstetter: Liber IV. Decretalium D. Gregorii IX. (1713. l.) itd.

Toda ker je kmalu na to nehala se „Academia Operosorum“, prenehalo se je tudi literarno delovanje kranjskih pravnikov in o tem, da bi se v Ljubljani ustanovilo vseučilišče, dolgo ni bilo več govora.

Proti koncu 18. stoletja, ko se je začelo povsod duševno življenje prosteje in mogočnejše gibati, za časa cesarja Josipa II. najdemo zanimiv izrek znanega učenjaka in potovalca, prirodoslovca in etnografa Benedikta Frana Hermann-a, kateri je potoval ta čas po Kranjski raziskujoč jo in opazujoč z bistrim očesom vse razmere.

Hermann pravi, govoreč o stanji ljubljanskega liceja leta 1780. doslovno: „für die Rechte, Handlungswissenschaft, Polizei, Finanzwissenschaft sind leider noch keine Lehrstühle errichtet.“²⁾ Tako Hermann 1780. l! — Leta 1785. odpravila se je poleg tega v Ljubljani modroslovna fakulteta, katera je bila dotlej združena z licejem, in se je mogla tu zopet ustanoviti še le l. 1788.

Da bi se le-ta zopet osnovala, trudili so se kranjski stanovi, kakor se to razvidi iz njih prošenj do cesarja iz leta 1786. in iz leta 1787. Ves trud pa, da bi se pridobile one stolice, katere je uže pogrešal Hermann, in razun teh še druge, bil je zaman.

¹⁾ Illyr. Blatt. 1821, Št. 23.

²⁾ B. Fr. Hermann, Reisen durch Oesterreich, Steiermark, Kärnthen, Krain itd. Wien, 1781. III. p. 18.

O tem prizadevanji kranjskih stanov poroča nam namreč Nečásek v svojej zgodovini ljubljanskega gimnazija,¹⁾ kjer govori o omenjenih prošnjah do cesarja dto. 27. maja 1786. in 20. aprila 1887. doslovno tako-le:

Die Wiederherstellung des philosophischen Studiums nicht in seiner alten Gestalt, sondern nach dem Plane der neuorganisirten Wiener Hochschule, nicht nur die eigentlichen philosophischen Disciplinen, sondern auch die für das Saumland des adriatischen Meeres wichtige Nautik und Schiffbaukünste, dann die Finanz-Polizei-Wissenschaft und das Naturrecht sowie einen praktischen Cursus für Justizbeamte umfassend wurde von den Landständen angestrebt und lebhaft befürwortet.“

„Die Wiener Hochschule, hiess es in einer der Motivirungen, könne nicht jeder besuchen, der zufällige Umstand der zu weiten Entfernung oder der Mittellosigkeit könne dies verhindern, so würde also ein Ungefähr vermögend sein, die wolwollenden Absichten des Monarchen (Aufklärung zu verbreiten) zu vereiteln. Die Pflege der Landessprache komme hiebei in Betracht, insoferne die in fremden Provinzen studierenden **Slaven** in Gefahr geriethen, ihre Muttersprache zu vergessen und dadurch für die Verwendung in ihrem Vaterlande gänzlich unbrauchbar zu werden.“

Modroslovne študije uvedle so se v Ljubljani, kakor uže preje omenjeno, zopet z dvornim dekretom z dne 24. aprila 1788. l. toda niso se raztegnile tudi na pravoslovno polje.

Ko se je ustanovilo pričetkom našega stoletja po prisvojitvi Kranjskega po Franciji, kraljestvo „Ilirija“ in se je izbrala Ljubljana s edežem namestništva (guvernerja) osnovalo se je tudi tu vseučilišče „Ecoles centrales“ in se je slovesno otvorilo dne 15. novembra 1810. l. O tej priliki govoril je glavni nadzornik javnih naukov Abbé Zelli francoski in bogoslovni profesor kanonik Walland, rektor prvega ljubljanskega vseučilišča „Ecoles centrales“, latinski.

Slavnost opisuje takratni uradni list „Telegraphe officiel“, ki je izhajal v Ljubljani, tako-le:

1810.

Laybach, le 15. novembre.

Dans la grande salle des Ecoles publiques, à la présence de S. E. Monseigneur le Maréchal, Duc de Raguse, Gouverneur Général de ces

¹⁾ Programm des k. k. Obergymn. in Laibach v. Jahre 1861, p. 6. in nasl.

Provinces, entouré des dignités principales, militaires, civiles et ecclésiastiques, au milieu d'une foule d'écoliers et des spectateurs, on a célébré l'ouverture des Ecoles centrales, annoncée par deux discours, l'un en français de l'Inspecteur Général de l'Instruction publique, M. l'Abbé Zelli, l'autre en latin, par le Régent des Ecoles Centrales M. le Chanoine Walland, Professeur de Théologie dogmatique et de Morale.¹⁾

(Konec prihodnjič.)

¹⁾ Telegraphe officiel Laybach Samedi 17. November 1810 Nr. 14 p. 55. (Provinces Illyriennes.)

Iz pravosodne prakse.

Civilno pravo.

a) **K razlagi §-a 233. o. s. r.**

V pravdi J. Č. proti L. Š. radi 2278 gl. 44 kr. s pr. razsodilo je deželno sodišče v Lj. z rozsodbo z dne 11. oktobra 1892, št. 4100 na več tožencu L. Š. naloženih glavnih priseg, dalje na cenilno prisego tožitelja J. Č., »da ceni onih 55 remeljev, katere je vzel toženec L. Š. l. 1878. z njegovega skladišča, vestno po 22 kr. komad«, in na več tožitelju J. Č. naloženih glavnih priseg, o raznih dajatvah, plačilih in posojilih, katere je ugovarjal proti tožbeni zahtevi toženec L. Š. Toženec L. Š. nastopil je večinoma vse njemu naložene prisege, deloma jih je pa tožitelju molče zavrnil. Tožiteljev zastopnik nastopil je pa tožitelju zavrnene glavne prisege, omenjeno cenilno prisego tožiteljevo ter tožitelju naložene glavne prisege. Pri naroku, ki se je odredil za priseganje, predložil je pa zastopnik tožitelja J. Č., kateri je dva dni po vloženi tožbi umrl, informacijo z dne 14. junija 1890. l. ter prosil, naj sodišče izreče, da je tožitelju zavrnene in njemu naložene glavne prisege ter njegovo cenilno prisego smatrati na podlagi te informacije priseženimi češ, da je v tej informaciji izrečena gledé dajatev in plačil nasprotnikovih tako precizna izjava o prisegah, da zadovoljuje tudi gledé priseg po tožencu ponudjenih. V predloženi informaciji z dne 14. junija 1890. l. ponudil je tožitelj J. Č. o posameznih svojih dajatvah tožencu L. Š. izrecno tudi dokaz z glavno na njega vračno prisego in sicer tudi o preje omenjenih remeljih, glede kojih je sodišče raz-